

Сања Н. Кобиљ Ђуић¹
Универзитет у Бањој Луци
Филолошки факултет

СТВАРАЊЕ НОВИХ ДРУШТВЕНИХ ВРИЈЕДНОСТИ У НОВЕЛИ О ГРИЗЕЛДИ ЂОВАНИЈА БОКАЧА

Апстракт: Гризелда је главни женски лик посљедње новеле Декамерона (X.10) и доживјела је бројне традиционалне и феминистичке интерпретације, како због важне позиције коју заузима унутар структуре самог дјела, тако и због насиља којем је главни женски лик подвргнут од стране супруга, маркиза од Салуца. Било да је ријеч о читању новеле у религијском кључу или у кључу друштвене критике феудалног уређења, што је у раду представљено кроз навођење неких од релевантних тумачења, критика се недовољно бавила анализом „Гризелде“ као прототипа нових друштвених вриједности на којима Бокачо инсистира, а која подразумијевају доминацију племенитости духа без обзира на друштвено поријекло (ријеч је о пастирици која се удајом за маркиза значајно подиже на друштвеној љествици). Њен лик обавља значајну друштвену улогу јер је стабилан брак са маркизом гарант друштвене стабилности његовог маркизата, но ријеч је о лику који у новели доживљава привидну трансформацију у виду успињања на друштвеној љествици, али остаје несвјестан своје моћи. Ако узмемо у обзир чињеницу да Гризелда Бокачу служи као примјер идеје о могућности модернијег племства, које се заснива на племенитости духа, закључак који би се могао произвести јесте да се та идеја заснива на употреби насиља и на ограничавању моћи женама управо у оном тренутку када им је та моћ омогућена. Такође, разматраћемо и улогу етичке свијести читаоца у „дешифровању“ реторичких стратегија присутних у новели, које за циљ имају да онемогуће читаоца у потенцијалној осуди поменутог насиља, те у креирању нових значења текста. Методолошки алат који користим јесте теорија рецепције америчке теоретичарке Мерилин Миџил (Marilyn Migiel), једне од водећих представница феминистичке критике Бокача. Удјелима Реторика Декамерона и Етичка димензија Декамерона (Migiel 2003,

2015), она анализира реторичке стратегије примијењене у тексту које утичу на стварање значења, али и на начин на који читалац/читатељка конструишу значење, када те стратегије прозру и када у анализу укључе властите етичке вриједности.

Кључне ријечи: *феминистичка критика Бокача, Декамерон, реторичке стратегије, положај жене, етичка улога читаоца/читатељке.*

Нити једна новела *Декамерона* није доживјела толико интерпретација као што је случај са посљедњом, популарно прозваном „Гризелда“. Ријеч је о новели о маркизу Салуцу и Гризелди, скромној пастирки, коју маркиз узима за жену, натјеран од стране својих вазала да се ожени. Маркиз, несигуран у оданост своје супруге, подрвгнуће је у тринаест година брака различитим немилосрдним искушењима, да би тестирао њену оданост и послушност: фингираће смрт њихове дјеце, отпремиће је из властитог дома са само једном спаваћицом, тражиће од ње да припреми све неопходно за долазак нове супруге, а Гризелда ће сва искушења подносити стоички и понизно. У коначници, након довођења нове невјесте, маркиз ће, напосокон увјерен у Гризелдину оданост, открити присутнима да је нова невјеста заправо њихова кћер и примиће Гризелду натраг, живећи с њом и њиховом дјецом сретно.

Ову новелу је Петрарка превео на латински језик и тај превод је доживио велику пажњу, те поновну обраду код Чосера. Петрарка је у преводу² своју пажњу усмјерио на смјерност и покорност Гризелде, те је тиме, по ријечима Ширли С. Ален (Shirley S. Allen), која се сматра ауторком првог чланка феминистичке критике Бокача, изазвао „непроцјењиву штету питању женске једнакости“³ (Allen 1977: 11). Лик Гризелде вијековима послје остао је синоним за узорну супругу, идеал који је посебно ренесансним будућим супругама требало да служи као (недостижни) узор. Религијска интерпетација „Гризелде“ потиче од Петрарке (Вокачо 2014: 689) и често је опште мјесто у критици о „Гризелди“. Према њој се овај лик повезује са библијским Јовом, али и са Дјевицом Маријом, због снаге да одоли искушењима.

Поред ове доминантне интрепретације, највећи ауторитети италијанске књижевне критике су новелу о Гризелди посматрали кроз архитектуру самог

² Петарка је у преводу новеле изоставио бројне елементе важне за њену интерпретацију, попут описа витешких навика маркиза, затим чина разодијевања Гризелде у тренутку када излази из породичне куће и још немали број примјера којима се овдје нећемо бавити, а који су за естетско-педагошки циљ имали увеличавање Гризелдине „светости“ и појачавање ефекта библијске алегорије. За више информација о Петраркиној варијанти Гризелде в. Bessi 1988.

³ Сопствени превод, осим ако није назначено другачије.

Декамерона, као оличење Бокачових идеја о новој друштвеној класи која обједињује у себи најузвишеније особине витештва и неке од особина трговаца, као што су проницљивост, спремност на досјетку и кориштење непоузданости судбине у властиту корист. Тако је деценијама ова новела посматрана као антипод првој новели *Декамерона*, оној о сер Теспарелу, у којој је управо тај лик приказан као највећи грешник, па ипак, захваљујући лажној посљедњој исповијести, бива проглашен свецем. Сер Теспарело је, дакле, тумачен као утјеловљење гријеха, Гризелда као његов антипод, а идеја је била да ова два лика чине узлазну моралну путању *Декамерона*, од гријеха ка врлини, односно од анархије у кугом погођеној Фиренци до нових врлиности које ће чланови бригаде примијенити на свом повратку у Фиренцу. Микеланђело Пиконе (Michelangelo Picone), један од најутицајнијих тумача *Декамерона* који су у посљедњој новели *Декамерона* видјели повезницу са првом, Гризелдину је судбину интерпретирао као „користан савјет“ женама којима је посвећено дјело, „практично учење, не теоретско, везано не уз ријеч и људску интелигенцију, већ уз тишину: уз шутљиво дјеловање које је помогло Гризелди да побиједи сва искушења која су јој мушкарци или судбина послали“ (Picone 2008: 354).

Слично томе је водећи књижевни критичар у тумачењу *Декамерона*, Виторе Бранка (Vittore Branca), тврдио да се у Гризелди „уједињују највеће силе хуманизма које управљају овим дјелом (*Декамероном*), и то Фортуна (Судбина), Љубав и Разум - Фортуна, која од пастирке чини сјајну кастеланку; Љубав, која трансформише Гуалтијерија и чини Гризелду хероином; и Разум, који Гуалтијери користи да би искушао невјесту“ (Luperini et al. 2015: 536). Ако узмемо у обзир да је ријеч о врло утицајним критичарима који су генерацијама студената и изучавалаца књижевности обликовали свијест о *Декамерону*, онда је неопходно, као што су то представнице/-и феминистичке критике Бокача и урадили, отворити поновни дијалог са овим интерпретацијама, и то дијалог који подразумејева етичку свијест читаоца и његову спремност да доведе у питање одређена традиционална схватања. Бранка говори о трансформацији маркиза, под утицајем највећих сила хуманизма, интелекта, љубави и Фортуне, иако је већ првим читањем јасно да његов лик не подлијеже трансформацији, као, уосталом, ни сама Гризелда, како ћемо у наставку доказати. Занимљиво је да критичари, попут Витора Бранке, нису обратили пажњу на механизме приповиједања присутне у новели којима се онемогућава критика маркиза и дозвољава тумачење ове новеле у контексту великих цивилизацијских врлиности *Декамерона*. Још неконзистентније се чини за новелу о Гризелди везивати моћ љубави, ако узмемо у обзир норме и природу средњовјековног

брака, који се заснивао на интересу и очувању лозе, док се присуство емоција везивало за појам витешке љубави, и то углавном слободних племића према удатим госпама, обично племенитијег поријекла од њих, што је лајтмотив многих новела у *Декамерону*.

Тек је радом књижевних критичарки - што је, мора се признати, индикативно - започео процес отварања овог лика савременијим тумачењима, која узимају у обзир родна питања. Тако је Ширли Ален тврдила да је „Гризелда“ новела у којој аутор, кроз приповиједање најбескрупулознијег од свих наратора, Дионеа, у ствари на ироничан начин позива жене да се изборе за своје мјесто у друштву (Allen 1977: 6). Управо на овом трагу се деценијама послје дијелила у двије групе књижевна критика Бокача, на критичаре који су као основну функцију *Декамерона* видјели забаву и пародијско поигравање са претходном књижном традицијом и на критичаре који су у овом дјелу преиспитивали могућност педагошке функције. Међутим, у дјелу *Етичка димензија Декамерона*, Мерилин Мицил бинарност овог питања - иронија или подучавање моралним вриједностима - одводи у сасвим нову, модернију перспективу, којом ћемо се управо и послужити у нашој анализи Гризелдиног лика.

Мицил сматра да је непотребно дијелити се у идеолошке таборе у смислу етичке димензије *Декамерона*, већ да је сваку појединачну новелу потребно посматрати кроз аналитичку лупу која ће осветлити вишеслојност значења. Ипак, свако могуће значење произлази из моралне/етичке освијештености читаоца и његове способности да прозре одређене реторичке стратегије примијењене у тексту. Тако ће Мицил, у анализи четврте новеле десетог дана, напоменути да нас новеле десетог дана „испитују и тестирају, тјерајући нас да откријемо коју врсту етичке визије желимо да пригрлимо“, али и да је управо за такву анализу неопходно одбацити готова тумачења присутна у критици о Бокачу неколико стотина година уназад. Које су то увријезане идеје о природи десетог дана? Десети дан *Декамерона* говори „о томе како је неко великодушно и племенито поступио у љубави или у нечему другоме“ (Вокачо 2014: 622). Посматрани у цјелини, мушки ликови новела десетог дана су махом племићи високог ранга, краљеви и папе (X.1, X.2, X.4, X.5, X.6, X.7 и X.10) и богати трговци (X.3, X.8, X.9). Женски ликови нису заступљени у прве три новеле десетог дана, док је у четвртој, петој, осмој и деветој новели овог дана ријеч о удатим госпама које бивају „поклоњене“ односно враћене својим супрузима, као чин великодушности племића који су према витешким правилима времена у њих заљубљени или као чин пријатељства између два мушкарца заљубљена у исту жену. X.6 и X.7 приповиједају о дјевојкама скромног поријекла, од којих се

у првој од наведених краљ непримјерено заљуби у жену скромног друштвеног поријекла, а у другој се дјевојка, опет из скромне породице, заљуби у краља, гдје је као чин великодушности описано у оба случаја краљево богато даривање и удавање дјевојака за племиће такође нижег друштвеног сталежа.⁴ Дакле, заједнички елемент новелама десетог дана је чин великодушности, који, међутим, детаљнијом анализом сваке од наведених новела, врло лако можемо довести у питање у погледу његове стварне етичке природе. Такође, као заједнички мотив имамо и даривање, такође упитног карактера, ако узмемо у обзир да се у великом броју новела „дарује“ жена или дарује мираз да би се жена удала. Посљедњи заједнички елемент, присутан у већини новела десетог дана, јесте мотив брака, који је представљен као гарант друштвене стабилности и крајња тежња ликова ових новела. Било да је у питању очување постојеће заједнице брака, било да је у питању његово заснивање ради очувања друштвене равнотеже, брак је представљен као прва могућа инстанца у стварању нових друштвених вриједности које ће чланови бригаде, по повратку у Фиренцу, имати задатак да даље његују. Мотив брака у десетом дану добија централну важност, иако је ова институција кроз цијели *Декамерон* (са изузетком петог и дјелимично деветог дана) била подвргнута иронији и критици (Рисоне 2008: 344): невјерство у браку је уобичајена појава, те су досјетке и доскочице несретно удатих жена, у настојању да преваре своје мужеве, једна од доминантних потки на којима се заснива приповиједање у *Декамерону*. Доживљај брака у десетом дану постаје узвишенији и добија моралну тежину, те је, према ријечима Микеланђела Пиконеа, захваљујући овој еволуцији мотива брака у десетом дану, омогућена

⁴ X.1 приповиједа о италијанском племићу којег шпански краљ богато дарује. X.2 говори о Митридану, који лијечи богатог трговца што му на дар заузврат оставља богату награду и мири га са папом Бонифацијем. X.3 говори о богатом трговцу који се прославио својом гостољубивошћу и тиме изазвао завист другог трговца, који одлучује да га убије, а овај му на дар нуди властити живот, те трговац, освијестивши властито претјерано понашање, увиди властиту грешку. X.4 приповиједа о племићу што се заљубљује у удату даму коју живу сахрањује, он је откопа и на дар поклони њеном супругу. У X.5 племић, заљубљен у удату даму, оствари јој уз помоћ мага немогући услов због којег је пристала бити његова, а то је да усред зиме створи плодни врт препун цвијећа, те је ипак врати супругу као дар због супругове племенитости. X.6 говори о старом краљу који се заљубљује у младу дјевојку из средње трговачке класе. Схвативши да му је жеља за младом дјевојком непримјерена због година, краљ одлучи да дами поклони богат мираз и добро је уда за племића скромних примања. У X.7 дјевојка ниског поријекла заљуби се у краља, он се сажали на њену оданост, прогласи се за њеног витеза заштитника и богато је уда. У X.8 Ђизип и Тито су оличење добрих пријатеља, те, како је један од њих заљубљен у пријатељево заручницу, други му на дар „поклони“ властиту жену. У X.9 Торело на дар добија изгубљену супругу, након што га султан којем је вјерно служио чаробним ћилимом врати у родни крај и на тај начин спријечи преудају супруге за другог мушкарца.

симбиоза између узвишеног концепта витешке љубави и грађанског брака, који су до тада били у опозицији (*Ibid.*).

Чак и у цјелини посматрана, ова летимична анализа мотива десетог дана баца огромну сумњу на природу великодушних дјела. Питања која, према Мицил, треба као читаоци да поставимо јесу сљедећа: Гдје постављамо границу понашању проглашеном часним и моралним? Колико смо људске несавршености, било интелекта или воље, спремни да толеришемо прије него што одбацимо идеју да неко исказује врлину? Да ли мислимо да особа која се сматра великодушном може да изведе племенито великодушно дело? Да ли смо спремни да прихватимо да неко другачије идеолошке перспективе може бити частан? Колико ћемо личне добити прихватити као дио алтруистичких импулса? Колико је важно што срећа може утицати на нечију способност да развије врлину и покаже је другима? (Migiel 2015: 137)

Мицил је, такође, успјела да кроз анализу аспеката четврте новеле десетог дана докаже постојање одређених реторичких стратегија које за циљ имају да „охрабре читаоца да протагонисте сматра прије препуним врлина, него себичних побуда“, те да минимизују лоше понашање и одврате нам пажњу од њега. (*Ibid.*) Ове стратегије пронаћи ћемо и у новели о Гризелди, али би врло лако могле бити примјене и на остале новеле у *Декамерону*. Неке од њих подразумевају инсистирање на добром понашању лика који унутар новеле почини неко морално упитно дјело, али се често на почетку новеле, као и на њеном крају, налази опис којим се „уоквирује“ дјеловање тог истог протагонисте као позитивно. Оваква позитивна карактеризација лика је успјешнија уколико промовише љубав или очување институције брака. Такође, како наводи Мицил, читаоцу је додатно усмјерена пажња на оправдавање протагонисте, ако је он представник витешког и племићког свијета за који се подразумевају особине попут племенитости и великодушности. Често и само име протагонисте упућује на племенитост његовог карактера, те додатно учвршћује у очима читаоца позитивну слику о лику. Такође, читаоци су усмјерени на сам крај новеле, који је представљен као важнији од средстава којима се до таквог краја долази. Неуправни говор користи се да заштити протагонисте који су укључени у одређена неморална понашања. Битну улогу играју и споредни ликови, који не реагују на спорно понашање, што може навести читаоца да такво понашање не осуди. Свјedoци одређеног лошег понашања скрајнути су унутар нарације, а често се спорни поступци дешавају у интимним просторима, док је публика увијек присутна када треба уздизати гесте које имају друштвени значај. Такође, интертекстуална повезница са Дантеом, Цицероном и Аристотелом

омогућава тумачење новела као морално исправних, чак и у случајевима када понашање самих протагониста није морално оправдано. Све ове реторичке стратегије за циљ имају да читаоца наведу да избјегне питања о етичкој исправности одређених поступака, али и о исправности тумачења одређених тема као моралних стубова *Декамерона* (попут теме десетог дана, која се тиче наводне великодушности). Питање с којим нас *Декамерон* оставља личне је природе и тиче се наше спремности да у одређеним поступцима протагониста *Декамерона* који су нам представљени као племенити (не) дозволимо присуство личних амбиција, самопромоције, манипулације. На нама је, у коначници, да ли ћемо и до које мјере одређена понашања осудити, у њима пронаћи иронију или их ипак схватити дословно.

Анализа реторичких стратегија у новели о Гризелди

Осим рубрике у којој се ни не помиње Гризелдино име, већ се од почетка наглашава маркиз Салуцо као носилац радње, у уводном коментару приповједача Дионеа говори се о основној карактеристици маркиза, *лудом звјерству*,⁵ која читаатељки/читаоцу привлачи пажњу због *одступања* од тематике десетог дана, а то су великодушна дјела. Маркиз је, дакле, супротност од оног што је приповиједано у десетом дану, што Дионеа наводи да остале чланове бригаде упозори да његово понашање никако не треба имитирати. Овакав отклон би се дијелом могао оправдати одабиром Дионеа за приповједача, јер је он познат као најконтроверзнији од свих наратора *Декамерона*, којем одступања од правила нису страна. Он једини има привилегију да бира теме приповиједања, које у његовом случају често нису у складу са задатим.⁶ Такође, њему припада централно мјесто у приповиједању, увијек је у питању посљедња новела сваког дана. Дионео је најпознатији по свом ласцивном хумору и најлибералнијем приступу приповједачком материјалу.⁷

⁵ У оригиналу стоји израз *matta bestialità*, који је цитат из Дантеове *Божанствене комедије*, из XI пјевања *Пакла*. Како наводи Сузана Барсела, Данте преузима Аристотелову дефиницију према којој је звјерство стање супротно врлини, која је готово божанска, и које изазива или ограничење психо-физичке природе, или претјерано препуштање неком пороку, или изванредне околности културолошке природе. За додатне информације, в. Barsella 2015-16.

⁶ Дионео само првог дана приповиједа четврту новелу по реду, а затим тражи да буде изузет од задате теме и да сваког дана он задњи приповиједа своју новелу.

⁷ У новелама које Дионео приповиједа доминира мотив сексуалне слободе и сексуалности као природног принципа и силе, које брак и црква не могу да спутавају. Тако се новеле V.10 и IX.10 баве мотивом преваре, али и хомосексуалности мужева. Занимљиво је да Дионео одступа од

Маркиз Гуалтијери, сазнајемо већ у првим редовима новеле, живи витешким животом, у којем доминира лов као главна разонода, одбија да се ожени, све док га на то не приморају његови вазали, забринуте за опстанак маркизове лозе. Он им говори да ће сам одабрати жену, али да ће они морати да је поштују. Главни мотив мизогиног маркиза да се ожени, дакле, треба тражити у страху од побуне вазала, његових људи, тако да брак постаје средство којим ће маркиз учврстити своју позицију и ојачати политичку моћ. Управо тај страх и немогућност самосталног одлучивања маркиза који „мрзи“ жене, али ипак мора да изабере једну, препознали смо као једну од стратегија које Мицил издваја, а чија је намјера да код читаоца изазове сажаљење, али и оправдање за будуће свирепе поступке. Оваква манипулација додатно се појачава када јој је циљ племенита институција брака, односно, у овом случају, његово очување. Читалац је готово „приморан“ да занемари криве поступке, јер овакви поступци за циљ имају стабилност и ојачање заједнице - њихов карактер је, дакле, од ширег друштвеног значаја који превазилази питања личне користи. Маркиз бира Гризелду, пастирку скромног поријекла. Њихов однос од првог тренутка изгледа као однос феудалца и његовог вазала. Гризелда му обећава да ће му у свему бити покорна и да његове одлуке неће доводити у питање:

А онда је упитао Гризелду да ли ће се увијек трудити, ако је узме за жену, да му у свему угоди, а да се никада не љути, ма шта да он учини или каже, затим да ли ће бити послушна. На све је одговорила потврдно. (Вокачо 2014: 691)

Понашање маркиза је чудно, али нам његове мисли остају нејасне, те нам наратор не открива о чему протагониста размишља нити која је његова мотивација, тако да је и наша способност осуђивања ограничена. Оно што нам је као читатељима предочено јесу маркизове одлуке, које су, уз покоје незадовољство и тихо гунђање, спроведене без отпора присутних. Када одлучи да поништи брак са Гризелдом, „сви су га ваљани људи много кудили, а он им је одговорао само да тако треба да буде.“ (*Ibid.*) А када одлучи да је отпреми оцу, „сви присутни су га молили да јој бар једну хаљину поклони да не оде из његове куће тако сиромашна и осрамоћена, само у кошуљи, она која је тринаест и више година била његова жена, али све су молбе биле узалудне“ (*Ibid.*: 695). Присутни, који у новели остају анонимни и представљају глас народа, желе да заштите Гризелду, али ипак не оспоравају одлуке маркиза, нити им се гласно супротстављају.

Такође, улога говора, према анализи реторичких стратегија, има пресудну улогу. Како смо претходно навели, неуправни говор често се користи у нарададате теме дана и када је он краљ и задаје осталим приповједачима тему досјетки којима су жене насамариле своје мужеве.

цији да би се избјегла евентуална осуда онога који говори, те „служи да заштити ликове од оптужбе да су се недостојно понашали“ (Migiel 2015: 132). Као примјере за ову тврдњу можемо навести мјеста у новели на којима је описано маркизово злостављање Гризелде, који је „прво почео да је мучи речима, љутећи се на њу, и говорећи јој да су његови поданици незадовољни њоме, због њеног ниског рода, а поготову сада када виде да она рађа, а непрестано гунђају откако је родила ћерку.“ (Вокачо 2014: 692)

Којим ријечима јој се обраћа? Шта тачно изговара маркиз? Насиље спроведено над Гризелдом изазива у читаоцу непријатност, која је далеко мања од оне коју би изазвале директне ријечи. Исти ефекат се понавља када маркиз наређује слуги да од Гризелде узме прво једно, затим и друго дијете, да би их, како ће Гризелда сама схватити, слуга убио. Маркизове ријечи нису нигдје наведене, слуга је тај који поруку преноси или покушава да пренесе, јер од ужаса нема снаге да настави:

Мало касније, после онога када јој је рекао да његови поданици не трпе њену ћерку, договорио се с неким својим слугом да оде код ње, па јој је рекао направивши тужно лице: „Госпо, морам да извршим господарево наређење, ако ми је живот мио, а он ми је наредио да узмем вашу ћерку и да.“ Ту заћута. Када га је госпа чула и угледала његово лице, сетивши се речи свога мужа, схватила је да му је наређено да убије дете. (*Ibid.*: 693)

Управним говором се, с друге стране, преносе маркизове ријечи на крају новеле, када мистерија његовог дјеловања бива разријешена, дјецa доведена натраг мајци, а Гризелди и присутнима „оправдана“ маркизова свирепост:

- Гризелда, дошло је време да будеш награђена за твоје дуго стрпљење и да они који су сматрали да сам окрутан, opak и груб, схвате да сам све то радио с одређеним циљем, односно да научим тебе да будеш добра жена, а поданике да знају да изаберу жену, па да тако себи створим мир, док год будем с тобом живео... (*Ibid.*: 696)

Овим управним говором поткрепљује се идеја да је важно додатно нагласити циљ и његову друштвену корисност (маркиз је искушавао Гризелду да би своје поданике научио како се бира права жена) који мора да оправдава методе којима се до њега дошло (одвођење дјецe, понижавање Гризелде). С друге стране, мјеста у новели на којима су директним говором пренесене Гризелдине ријечи имају двије функције, оснаживање идеје о примату племенитости срца (Гризелда је најскромнијег друштвеног поријекла међу женским ликовима десетог дана *Декамерона*) у односу на племенитост поријекла и додатно слабљење

осуде маркиза, као што ћемо покушати доказати у наставку. Тренутак у којем моли маркиза да је кући врати у кошуљи, један је од два мјеста у новели у којима се она директно обраћа мужу, а да није у питању искључиво пасивно покоравање његовим хировима. Уједно је ријеч и о два изолована мјеста у новели у којима је нарушен њихов вазално-феудални однос (Гризелда се маркизу обраћа искључиво са „господару“) и у којима Гризелда потврђује своје реторичке вјештине, потпуно несвојствене њеном скромном поријеклу пастирице, а које у *Декамерону* красе представнике вишег друштвеног поријекла. Њене ријечи су комплетно лишене карактеристика фигуративног језика који у *Декамерону* јесте својствен женама нижег друштвеног поријекла.⁸ Ријеч је о стилизованом и одмјереном говору, што треба да свједочи о њеној племенитости духа, која је унутрашње природе, и мало или готово ништа нема са спољним околностима и чињеницом да оба пута када се у новели обраћа маркизу, остаје без привилегија добијених у браку са њим.

Друго обраћање дешава се у тренутку када маркиз у кућу доводи сватове и нову невесту, која је, у ствари, њихова кћи. Гризелда мора да оцијени њену вриједност, што она користи да на префињен начин проговори о властитој патњи, а да притом не изгуби своју смиреност и кроткост. Упитана од стране маркиза да каже своје мишљење о невести, Гризелда на елегантан начин показује да је свјесна насиља којем је подвргнута, али и да своју издржљивост приписује навикнутости на животне недаће што су је пратиле од рођења:

Господару, свиђа ми се много, па ако је тако паметна, као што је лепа, а верујем да јесте, не сумњам у то да ћете са њом бити најсрећнији човек на свету. Само вас од срца молим и заклињем да је не мучите онако као што сте мучили ону која је некада била ваша жена, јер не верујем да би могла то да поднесе, пошто је млада и одрасла у богатству, док је она прва свикла на рад и муку, још од детињства. (Вокачо 2014: 696)

У њему је критика видјела унутрашњу трансформацију Гризелде, њено заузимање за себе (Manganago 2015: 2), њено поновно рађање и процес самоспознаје. Међутим, њен говор показује искључиво карактеристике представнице племства, без стварног увида у властиту моћ. Гризелдина трансформација у новели је „декоративног“ карактера.

Кроз искушења којима ће маркиз подвргнути Гризелду, а у којима су многи критичари видјели интертекстуалну везу са средњовјековним трактатом

⁸ Мицил кроз анализу говора утврђује да су мушкарци носиоци фигуративног говора у *Декамерону*, посебно Дионео, и да, када је ријеч о женама, овакав говор имају само оне нижег друштвеног поријекла.

Умеће праве љубави Андреаса Капелануса⁹ дешава се и њена трансформација из сељанке у маркизу, а затим, када је Салуцо отјера из куће, из маркизе у сељанку.

Оваква транзиција од чуварице стада до омиљене и увијек одмјерене и љубазне маркизе могућа је, а да не угрози кохерентност фабуле, само захваљујући урођеној *племенитости* Гризелдиног духа, те је онима који је окружују „изгледало да је невјеста са својим хаљинама изменила и навике, [...] као да није дојуче чувала овце, већ као да је кћи племића” (Вокачо 2014: 692). Чин трансформације симболички се одвија кроз промјену одијела. Када одлази из очеве куће, маркиз је голу излаже погледима својих вазала и осталих одабраника и овим чином започиње низ садистичких радњи који ће кулминацију доживјети у одвођењу њихових двоје дјецe, за које јој саопштава да су их слуге убиле. У тренутку када је маркиз обавјештава да је папином вољом поништио њихов брак јер су његови „високог рода“, а њени „сељаци“, Гризелда покорно прихвата маркизову одлуку, уз молбу да је кући врати у кошуљи, као награду за невиност коју му је донијела, а коју не односи натраг. Трансформација је омогућена поново одијелом, а чин даривања враћа се као доминантан мотив десетог дана, још једном да потврди позицију обесправљености и непостојеће моћи жене која на дар доноси искључиво своју невиност, јер је лишена економске моћи. Из њених пријескорних ријечи упућених маркизу сазнајемо да је она и те како свјесна насиља којем је подвргнута и такав доживљај њених ријечи умањује ефекат маркизовог дјеловања. Ако бисмо Гризелду доживјели искључиво као жртву, онда би осуда маркиза била директнија, али ако се у новели инсистира на њеној трансформацији и самоспознаји, онда таквој врсти осуде нема мјеста јер се Гризелда и сама, оснажена, бори за себе. Међутим, осим што говори као аристократкиња, усљед племенитости срца, Гризелда не показује свијест о властитој друштвеној моћи. Иако је очито да је управо брак са њом гарант друштвене стабилности маркизове титуле, она остаје потпуно несвјесна своје позиције, а насиље којем је подвргнута „израња у тренутку када и сама могућност стицања моћи од стране жена“ (Miguel 2003: 149) тако да се процес самоосвјешћивања прекида силом. Гризелдина обезличеност, њен идентитет који је флуидан (из пастирку у маркизу, из маркизе у пастирку) јер зависи искључиво од маркизове самовоље, објашњава нам да она нема никакву политичку, нити економску моћ у својим рукама, те да идеја о прогресивности *Декамерона* у правцу изједначавања друштвених класа и смањивања оштрице сукоба између

⁹ Трактат *Умеће праве љубави* важан је због тумачења искушења којима је Гризелда подвргнута. У њему се, у духу витештва, подразумева да се, у циљу спајања особа које нису истог друштвеног поријекла, особа нижег поријекла подвргне пробама којима би се утврдила њена честитост.

њих, одузима женама привидно стечену моћ (која у случају Гризелде подразумева успињање на друштвеној љествици). Гризелдин префињени говор, нимало својствен пастирици, доказ је да таква моћ долази под условом да је у самој својој природи ограничена. Да би добила статус племкиње, она мора да поништи властити идентитет, те створи нови, који подразумева потпуно потчињавање. Слободу фигуративног говора имају мушки наратори, у овом случају Дионео, и искључиво жене нижег друштвеног поријекла, док су жене моћних трговаца и аристократкиње лишене како слободе говора, тако и слободе одлучивања о властитој судбини. Суда према завршном ласцивном коментару Дионеа, да је требало да Гризелда једну кошуљу замијени другом, то јесте да је требало да пронађе љубавника који би замијенио њеног свирепог мужа, иде у прилог овој тврдњи јер објашњава како положај пастирице (њен првобитни идентитет), у који би се, отјерана од стране супруга, неминовно вратила, јесте онај који нуди могућност за ослобођење, док статус племкиње још додатно слаби њену друштвену позицију. Статус племкиње подразумева завидну реторичку вјештину, али основне карактеристике те вјештине су чедност и покорност, те кретање унутар већ утврђених патријархалних вриједности које не остављају пуно простора друштвеним промјенама, без обзира на декоративну намјеру самог приповједача. Гризелдин говор служи да још једном потврди племенитост духа која је краси од почетка и истакне особине њеног духа као врхунске и узорне, дакле, особине које би, за разлику од маркизових, дружина требало да опонаша по повратку у Фиренцу. У прилог овој тврдњи иде и завршни коментар Дионеа, као доказ нове визионарске идеје о савршеном друштву, да „и у сиромашне колибе небо понекад шаље узвишене душе, као што се и у краљевским дворцима понекада рађају такви који више заслужују да чувају свиње него да владају“ (Вокачо 2014: 697). Осуда читаоца до овог тренутка у новели већ је формирана, међутим, у исто вријеме и додатно ослабљена са неколико елемената. Један од њих тиче се чињенице да изостају негативне реакције осталих ликова у новели, те се, самим тим, исправност реакције читаоца доводи у питање. Публика не суди. Самим тим, ликови који би могли осуђивати чин који је етички упитан - не буне се. Чак и у тренутку када маркиз, уз Гризелдину помоћ, организује ново вјенчање, окупљена публика не супротставља се његовој одлуци, самим тим и реакција читаоца, његова запитаност над моралном оправданошћу оваквог чина, остаје притајена. Јер, ако изостаје осуда маркиза од стране Гризелдиног оца и, прије свега, маркизових вазала, ако они сви заједно учествују у завршној декоративној сцени поновног спајања двоје супружника, како онда читалац да сумња у маркизове намјере?

Након што објасни да његови поступци стављања Гризелде на пробу нису окрутни, већ су служили вишем циљу, након што пред Гризелду доведе њихово двоје дјецe, он ће у миру и слози наставити брак са Гризелдом, док ће његови поданици наставити да му неупитно служе, како су то радили и до тада. Управо овакав крај је Бокачу послужио да створи темеље за једну модернију верзију племства, које краси „витештво 'лично' и 'коначно' свакодневно, (које) није више или није само привилегија витешке цивилизације” (Ciccuto 1996: 218)¹⁰.

Ако узмемо у обзир да је маркизов и Гризелдин однос представљен по узору на феудално-вазални због готово нечувене разлике у њиховом друштвеном поријеклу и статусу, постаје јаснија друштвено-политичка намјера ове новеле. Чињеница да маркиз, вођен самовољом и ароганцијом, оствари без посебних препрека своју замисао, а да притом не показује знакове узнемирености или осјећаја кривице, упућује на Бокачову дубоку приврженост аристократији. Маркизово тиранско понашање према вазалима, али прије свега, према власти-тој жени, остаје некажњено, док се у наративи успјешно активирају стратегије којима ће се спријечити и осуда читаоца. Бокачо брани прогресивну идеју о могућности везе између двије класе ако представника ниже класе краси племенитост духа и ако, као што је случај у новели о Гризелди, представник ниже класе стоички поднесе искушења на која је стављен. Међутим, одсуство осуде маркиза указује на прихватање насиља као нужног средства за постизање новог друштвеног поретка. Питање које се поставља савременом читаоцу и његовим етичким вриједностима јесте сљедеће: да ли је могуће оправдати једну тако друштвено корисну идеју попут примата племенитости срца у односу на племенитост духа, ако је пут до те промјене поплочан насиљем?

Закључне напомене

У овом раду покушали смо кроз примјену одређених савремених метода, попут теорије рецепције и етичке улоге читаоца, као и кроз допринос феминистичке критике Бокача, понудити ново читање посљедње новеле *Декамерона*, о маркизу Салуцу, популарно прозване, према главном женском лику, „Гризелда“. Поред најважнијег пресека традиционалних тумачења ове новеле, понудили смо и одређене увиде у карактеристике десетог дана *Декамерона*, те у могућност новог, другачијег тумачења овог дана. „Гризелду“ смо читали кроз примјену стратегија приповиједања које је издвојила Мерилин Мицил, а које су присутне

¹⁰ За интерпретацију новеле у феудално-вазалном смислу видјети и Barbiellini Amidei 2005: 3-33.

у десетом дану *Декамерона*. Ове стратегије служе да спријече осуду одређених потенцијално неетичких поступака о којима се приповиједа. Њиховом примјеном у анализи „Гризелде“ дошли смо до закључка да ова новела промовише модернију верзију племства, коју би чланови дружине требало да примијене по повратку у Фиренцу, али се у самој основи ове прогресивне идеје налази насиље, које ће читалац, у односу на властито етичко поимање, препознати и осудити или прихватити као рјешење. Улога феминистичке критике Бокача лежи управо у покушају да се увријежена тумачења *Декамерона*, као и њихова морална оправданост, доведу у питање. Идеја је да се раскринкавање стратегија присутних у тексту с циљем да заведу читаоца примижени и у савременом друштву, у покушају рјешавања многих комплексних питања које оно са собом доноси. Такође, ове стратегије су важне и у послушкивању полифоније гласова присутних у *Декамерону*, који се, између осталог, баве и родним питањима. Тако смо покушали доказати да Гризелда, иако носитељка друштвеног значења, јер утјеловљује могућност успона на друштвеној љествици захваљујући племству срца, којем Бокачо даје предност у односу на крвно племство, изузев ове трансформације (од пастирице до маркизе), не доживљава нити једну другу јер је насиље којем је подвгнута онемогућава у освјешћивању властите друштвене моћи. Њен лични идентитет у потпуности зависи од самовоље њеног супруга, али нам јасно приближава и немоћ и секундарну позицију жена у архитектури *Декамерона*, као и илузорну природу Бокачовог протофеминизма. Такође, неразумијевање које је традиционална критика показала у освјетљавању Гризелдиног лика и његове позиције у структури самог дјела, те ју је посматрала или као алегорију најузвишенијих духовних вриједности или као нијему слику која својим ћутањем мијења друштвену стварност, показује колико је неопходна етичка одговорност читаоца/читатељке у стварању значења, али и у давању заслуженог простора женским ликовима у *Декамерону*.

Иако је феминистичка критика Бокача новијег поријекла,¹¹ идеја је да се кроз родну анализу невјероватног лавиринта наративних гласова који је Бокачо креирао, започне са поништавањем штетног утицаја готових, устаљених формула и тумачења, којима се онемогућава неопходан дијалог са канонским

¹¹ За први текст феминистичке критике Бокача сматра се *The Griselda Tale and the Portrayal of Women in the Decameron* америчке критичарке Ширли С. Ален, а за продуктивно поље изучавања Бокача у феминистичком кључу одговорна је посебно америчка академска заједница. Књиге које су имале и међународни одјек су *A Rhetoric of the Decameron* ауторке Мерилин Мицил, затим *Boccaccio and Feminist Criticism*, коју је приредио двојац Томас С. Селингер и Ређина Ф. Псаки. У Италији је родна критика Бокача врло незнатно заступљена, кроз спорадичне радове феминистичких критичарки, попут Силвије Ронкети и Елеоноре Пинцутти.

Дјелима западњачке цивилизације, какав је *Декамерон*, како због њиховог прецизнијег тумачења, тако и због вриједних лекција које нам могу пружити о нама самима и о нашем времену.

Литература

1. Allen, S. Shirley (1977), „The Griselda Tale and the Portrayal of Women in the Decameron“, *Philological Quarterly*; Winter 56, 1.
2. Barbiellini Amidei, Beatrice (2005), „La novella di Gualtieri e Griselda (‘Dec.’ x 10) e il ‘Libro di Gualtieri’“, *Filologia e critica*, xxx, 1.
3. Barsella, Susanna (2015-16), „Boccaccio, i tiranni e la ragione“, *Heliotropia* 12-13.
4. Bessi, R. (1988), „La Griselda di Petrarca“, у *La novella italiana. Atti del Convegno di Caprarola*, Roma: Salerno Editrice.
5. Bokačo, Đovani (2014), *Dekameron*, Beograd: Dereta. Preveo Dragan Mraović.
6. Ciccuto, Marcello (1996), *Lecture figurate della Griselda di Boccaccio y Studi offerti a Luigi Blasucci dai colleghi e dagli allievi pisani*, Lucca: Pacini Fazzi.
7. Luperini, R., et al. (2015), *Perché letteratura, Storia e antologia della letteratura italiana nel quadro della civiltà europea, Il Medioevo (dalle origini al 1380)*, Palermo: Palumbo.
8. Manganaro, Andrea (2015), „L’«altra, che vostra fu». L’alterità nella novella di Gualtieri e Griselda“, *LE FORME e LA STORIA*, VIII, 2.
9. Picone, Michelangelo (2008), *Boccaccio e la codificazione della novella. Lecture del Decameron*, Ravenna: Longo Editore.
10. Migiel, Marilyn (2003), *A Rhetoric of the Decameron*, Toronto: University of Toronto Press.
11. Migiel, Marilyn (2015), *The Ethical dimension of the Decameron*, Toronto: University of Toronto Press.

Sanja N. Kobilj Ćuić
University of Banja Luka
Faculty of Philology

THE SUBMISSIVENESS MOTIF OF A WOMAN: THE GRISELDA TALE BY GIOVANNI BOCCACCIO

Summary

This paper presents the analysis of Griselda, the main female character of the last novella of *Decameron*. This novella has had different classical and feminist interpretations due to its central position and the violence caused to Griselda by her husband, marquis Saluzzo. The

main methodological tool used in this article is the one applied by Marilyn Migiel in her works *The Ethical dimension of the Decameron* and *A Rhetoric of the Decameron*, the rhetorical reading. The same tool, through the close analysis of the speech acts of Griselda shows us her powerless social position and the lack of self-awareness, but also the carelessness showed by mainly male critics in the process of analysing this novella.

► **Key words:** feminist criticism of Boccaccio, the rhetorical reading, gender studies.

Преузето: 25. 7. 2021.
Корекције: 5. 10. 2021.
Прихваћено: 8. 11. 2021.